

Formanden Kaare Rübner Jørgensen orienterer om Pius XII, tysk nazisme og jødeudryddelserne.

Normalt vil vi ikke udsende nyhedsbreve om historiske emner, men da Torben Riis i sidste nummer af *Katolsk Magasin* bringer en positiv artikel om pave Pius XII's holdning til det nazistiske Tyskland og dets udryddelse af Europas jøder, må det efter mit eget indlæg i *Katolsk Orientering* nr. 3 af 3. marts 2017 (se Bilag A) være relevant at fremkomme med nogle kommentarer til den engelske artikel, Riis i forkortet form gengiver. For almindelige, danske katolikker må unægtelig spørge, hvad skal vi tro?

Her Riis' artikel.

Endnu et opgør med myten om "Hitlers pave"

I en artikel i Catholic Herald har den engelske historiker og benediktinermunk Leo Chamberlain for nylig gjort opmærksom på en ny banebrydende udvikling i forståelsen af pave Pius 12.'s indsats for at beskytte jøderne under 2. Verdenskrig. En forståelse, der samtidig gør op med beskyldningerne mod paven for at have været nazivenlig og antisemitisk, således som det f.eks. er blevet påstået tilbage i 1963 af den tyske forfatter Rolf Hochhuth i skuespillet "Stedfortræderen" og senest i 1999 af den britiske journalist og forfatter John Cornwell i bogen Hitler's Pope.

Chamberlain fortæller, at Den Internationale Raoul Wallenberg Fond for knap to år siden indledte et mindre projekt med det formål at lokalisere de forskellige huse, hvor jøder havde levet i skjul under krigen, og forsyne dem med mindeplader. Man fandt over 500 sådanne huse i Italien, Frankrig, Ungarn, Belgien og Polen.

Fondens formand Eduardo Eurnekian skrev efterfølgende, at "vi til vores forbløffelse konstaterede, at langt størsteparten af disse huse havde forbindelse til den katolske Kirke, herunder f.eks. søsterkommuniteter, klostre, kostskoler og hospitalet.

I Rom alene opholdt der sig omkring 4.500 jøder i sådanne kirkelige institutioner. I Allehelgenskirken i Warszawa gemte man også jøder på trods af, at der var dødsstraf for at gøre det.

De såkaldt liberale medier har derimod – især siden 1960'erne – været tilbøjelige til at tegne et helt andet billede af Kirkens og især pave Pius 12.'s rolle i forhold til de forfulgte jøder. Dette uanset, at fremtrædende repræsentanter for det jødiske folk i årene umiddelbart efter krigen varmt takkede Pius 12. for hans indsats. Således f.eks. Israels første præsident, Chaim Weizmann og Israels overrabbiner Isaac Herzog. Roms overrabbiner Israel Zolli konverterede til den katolske Kirke og viste sin taknemmelighed over for paven ved at antage hans fødenavn Eugenio. Endvidere nævner Chamberlain Albert Einstein, som efter sin flugt fra Nazityskland i 1940 udtalte: "Kun Kirken stillede sig helt og holdent i vejen for Hitlers kampagne for at undertrykke sandheden ... Jeg er nødt til at indrømme, at jeg nu uforbeholdent priser, hvad jeg før foragtede."

Et nyligt eksempel på mediernes fordomsfulde holdning til Pius 12., skriver Chamberlain, er en BBC nyhedsrapport fra pave Frans' besøg i Auschwitz, hvor man udlagde hans stille bøn som en bodshandling for den katolske Kirkes fortielser under krigen. Den kendte menneskerettighedsforkæmper Lord David Alton indgav sammen med Chamberlain en formel klage, som resulterede i, at redaktionschefen Fraser Steel skriftligt anerkendte, at udtalelsen "ikke i rimeligt omfang tager højde for udtalelser fra forskellige paver og for de bestræbelser, som på foranledning af Pius 12. blev iværksat for at redde jøderne fra nazisternes forfølgelser, og endvidere bidrog til at fastholde en opfattelse, som ikke bygger på en rimelig afvejning af kendsgerningerne."

Afsluttende citerer Chamberlain en kommentar fra Pius 12. selv, hvor han helt tilbage i 1943 skrev: "Der vil komme en tid, hvor endnu ikke frigivne dokumenter om denne forfærdelige krig vil blive offentliggjort. Så vil man i det klare dagslys kunne indse det tåbelige i alle anklager. De udspringer ikke af uvidenhed, men af foragt for Kirken."

Beretningen er, som det oplyses, en oversættelse af en artikel i det engelske magasin *Catholic Herald* (9.marts 2017), hvortil der er et link, hvis man vil læse hele artiklen. Det er en engelsk benediktinermunk ved navn Leo Chamberlain, der har skrevet artiklen. Han siges at være historiker. Men nogen god historiker er han nu ikke, for dels har han ikke sat sig ordentligt ind i sit emne, dels synes et begreb som historisk kildekritik at være ham ukendt, når man ser, at hans synspunkter stammer fra to tvivlsomme og upålidelige

amerikanske bøger. En god historiker baserer ikke sin viden på løse, udokumenterede rygter og påstande; ej heller vælger han de kilder ud, som passer til hans tese, og lader resten ligge. Nej, han må være i stand til at bedømme kvaliteten af de bøger, han læser, og vurdere, hvad der taler for og imod de konklusioner, han mener at kunne drage på basis af det foreliggende kildemateriale og de læste fremstillinger.

Og det er netop ikke tilfældet med Chamberlain og de forfattere, han bygger på (Ronald J. Rychlak, *Hitler, The War and the Pope*, Huntington IN 2000, David G. Dalin, *The Myth of Hitler's Pope*, Washington 2001).

For mig er spørgsmålet om Pius XII's indsats eller manglende indsats for at redde jøder under Anden Verdenskrig udelukkende et historisk spørgsmål. Men det er det ikke for Chamberlain. For ham er det også et religiøst eller kirkepolitisk spørgsmål. For ham som for alle, der ønsker kirken ført tilbage til tiden før koncilet, er Pius XII et ikon. Derfor ønsker de ham kanoniseret ("Det kan ikke gå hurtigt nok", skriver Chamberlain) og derfor ser de enhver historisk kritik af ham som udtryk for et had og en foragt for kirken.

Jeg vil ikke benægte, at det undertiden kan være tilfældet, og ville ikke selv kalde Pius XII for "Hitlers pave", selv om han blot to dage efter sit valg 3.marts 1939 kaldte den tyske ambassadør til sig og bad han fortælle Hitler, at han ønskede en ny forståelse mellem Vatikanet og Nazityskland efter de problematiske relationer i Pius XI's sidste år. Derved lagde paven sig på en måde i slipstrømmen på den engelske premierminister Neville Chamberlains appeasementpolitik, men i modsætning til denne ændrede han ikke holdning til Hitler, efter at han brudt Münchenaftalen og invaderet resten af Tjekkoslovakiet den 15. marts 1939. Pius XII troede fortsat, at han kunne opnå positive resultater ad forhandlingens vej. Så man spørger unægtelig, hvor naiv kan en pave tillade sig at være?

Skal man forstå Pius XII's holdning til Nazityskland og dets udryddelse af Europas jøder, må man efter min mening tage sit udgangspunkt i to andre, mere generelle, forhold. Det ene er den totalitære og autoritære ånd, der havde hersket i Vatikanet og i den katolske kirke siden oplysningstiden i 1700-tallet. Den gjorde, at Vatikanet så med despekt på det liberale demokrati som styreform og måtte hilse indførelsen af et politisk diktatur i lande som Italien, Portugal, Tyskland, Østrig, Spanien og Kroatien velkommen. Det, at paverne og diktatorerne tænkte ens, må vi hele tiden have i baghovedet.

Den anden er den århundredgamle katolske antisemitisme. Den er ikke populær at tale om i dag, men her er et par citater fra anerkendte katolske lek-sika.

”Antisemitisme: den moderne politiske bevægelse for at bekæmpe jødedommen i det offentlige rum. Man skelner mellem to former. Den ene bekæmper jødedommen som race og alt, hvad der har forbindelse hermed, inkl. åbenbaringen i Det gamle Testamente. Denne racebaserede antisemitisme er i modstrid med kristendommen. Den anden retning forlanger kun indførelsen af særlige love til beskyttelse af den kristne befolkning mod jødedommens skadelige fordring [om ligeret]. På dette standpunkt står også den katolske socialpolitik”

(*Kirchliches Handlexikon*, bind 1, Freiburg 1907, sp. 257-258; se også Georg Ratzinger, *Die Volkswirtschaft im ihren sittlichen Grundlagen*, 2. udg. Freiburg 1895, s. 433-440).

I 1930 hedder det, at ”den første retning er ukristelig, fordi den imod buddet om næstekærlighed bekæmper mennesker alene på grund af deres folkestammes fremmedhed, ikke på grund af deres gerninger ... Den anden retning er acceptabel, så længe den med moralske og lovlige midler bekæmper den jødiske befolknings faktuel-skadelige indflydelse inden for områder som økonomi, handel og politik, teatre, biografer og aviser, videnskab og kunst (liberal-libertinistiske tendenser). Udelukket er undtagelseslove mod jødiske statsborgere som jøder ... Positive midler er at kæmpe for, at samfundslivet bliver gennempræget af en kristelig ånd, at bekæmpe ikke kun skadelige semitiske, men også ”ariske” agitatorer, at styrke de positivt moralske og trosmæssige faktorer i jødedommen imod de liberale tendenser og imod ”assimilationsjødernes” ofte moralske nihilisme, jøder der manglende enhver national og religiøs tilknytning arbejder for verdensplutokratiets og verdensboljevismens ødelæggelse af det menneskelige samfund” (*Lexikon für Theologie und Kirche*, bind 1, Freiburg 1930, sp. 504-505).

Efter sidstnævnte definition var Pius XI, Pius XII og alle ansatte i Vatikanet antisemitter. Forskellen mellem de to former for antisemitisme var og blev dog teori, for i praksis smeltede de to former sammen. Og det gjaldt også i Vatikanet, når man gang på gang op gennem tyverne og trediverne pressede på for at få indført jødelove i Italien, love som ikke skelnede mellem ”gode” og ”dårlige” jøder.

Er man ikke klar over disse to præmisser, savner diskussionen om Pius XII, Hitler-Tyskland og holocaust fundament og bliver uhistorisk. Og det er netop tilfældet med Chamberlains artikel. Desuden indeholder den lovligt mange unøjagtigheder, urigtigheder, forenklinger og fejlslutninger. Her er nogle af dem:

- At de nazistiske ledere anså statssekretær Pacelli (sen. Pius XII) for engelskvenlig, er korrekt, men korrekt er det ikke, at de gjorde alt for at forhindre hans valg til pave. Af tilgængelige akter fremgår, at de ligesom i øvrigt den engelske regering nok overvejede at blande sig i pavevalget, men

også at de igen ligesom englænderne opgav tanken i en erkendelse af deres ringe indflydelse i Vatikanet.

- At Raoul Wallenberg og den pavelige nuntius i Budapest, mgr. Angelo Rotta reddede mange jøder er korrekt, men at det skulle dreje sig om 120.000 er nu stærkt overdrevet, for dels var også andre diplomater aktive (bl.a. den schweiziske gesandt Carl Lutz), dels var der nogle specielle forhold, der gjorde, at så mange jøder undgik deportation.
- En af dem var, at myndighederne havde samlet jøderne i specielle huse, spredt i byen, for at undgå allierede luftangreb, den anden at Horthy-regeringen var tilbageholdende med at deportere jøder til udryddelseslejre i 1944, den tredje at de sovjetiske tropper erobrede bydelen Pest (den del af Budapest, der ligger øst for Donau) allerede i januar 1945.
- At den pavelige nuntius i Istanbul, mgr. Roncalli (sen. pave Johannes XXIII) aktivt hjalp jøder på flugt, har vi vidst i årevis, men at også understatssekretær Montini i Vatikanet (sen. pave Paul VI) skulle have gjort det, foreligger der ingen informationer om. Men det er da muligt, at han har taget en familie eller to med sig ind i Vatikanet og ladet dem bo i sin lejlighed, for det var der enkelte andre ansatte i Vatikanet, der gjorde.
- At Pius XII som statssekretær samarbejdede med pave Pius XI om fordømmelsen af nazisterne, er ikke sandt. Tværtimod fremgår det af de nu tilgængelige akter fra Pius XI's tid, at han stærkt frarådede paven at kritisere nazisternes jødepolitik i encyklikaen *Mit brennender Sorge*. Sammen med den antisemitiske jesuitergeneral Lebochowski stod han for redigeringen og for hver revision blev kritikken svagere og svagere for til sidst helt at forsvinde (ordet jøde optræder ikke i encyklikaen). Senere sørgede han for, at kritiske bemærkninger om nazisterne i pavens taler blev fjernet, inden de blev trykt i *L'Osservatore Romano*. Og som pave protesterede han ikke, da tyskerne i oktober 1943 arresterede 1.259 jøder i Rom – noget de tyske militære chefer ellers havde været bange for.
- Da tyskerne begyndte at arrestere romerske jøder i oktober 1943, søgte mange til klostre og kirkelige institutioner. De fleste steder blev de afvist, men der var da også andre, der tog imod dem og skjulte dem, så de undgik arrestation og deportation. Pius XII-dyrkerne har altid hævdet, at det skete på opfordring af paven, men nogen dokumentation herfor har de aldrig kunnet fremlægge. Flere klosterledere har da også efter krigen udtalt, at de handlede på eget initiativ og afvist at have modtaget ordre fra Vatikanet. I Rom var der 1.120 kvindelige og 155 mandlige klostre og institutioner. Af dem regner man med, at omkring 100 af de kvindelige og 55 af de mandlige havde jøder boende i 1943-1944. Noget imponerende antal er det bestemt ikke. Og alene det er et vidnesbyrd om, at der ikke udgik en ordre fra Vatikanet, for i så fald måtte antallet have været væsentligt højere.

- Jøder søgte også til Vatikanet. Normalt blev de afvist af schweizergardisterne, men var de så heldige at være i følge med en ansat, fik de lov til at passere. I februar 1944 skulle 50 flygtninge have opholdt sig i Vatikanet, heraf 25 jøder, så noget stort antal var det ikke. Pius XII var dog ikke begejstret derfor, så på et møde i kardinalkollegiet meddelte kardinal Rossi, at alle jøder "efter ordre fra højeste sted" øjeblikkeligt skulle forlade Vatikanets territorium. Beslutningen vakte bestyrelse hos flere kardinaler, hvorfor de bad statssekretær Maglione gå til paven for at få ordren trukket tilbage. Det synes at være sket, for i juni samme år boede der 100 flygtninge, heraf 40 jøder i Vatikanet.
- At den jødiske rabbiner Israel Zolli, som Chamberlain og mange andre skriver, skulle have haft ophold i Vatikanet, er usandt. I de ni måneder, den tyske besættelse af Rom varede, boede han skjult hos en katolsk arbejderfamilie.
- Wallenberg Foundation har inden for de to sidste år fundet 500 huse, spredt i Europa, der havde skjult jøder under krigen. Af dem skulle hovedparten have haft tilknytning til den katolske kirke. Undre kan det vel ikke, for hovedparten af de tysk besatte lande var katolske. Men tallet skal vel også sættes i relation til antallet af katolske huse (klostre, institutioner, præstegårde, skoler m.v.). Hvor mange var der af dem? 50.000? Aner det ikke. Men at disse katolske huse skjulte jøder mod deportation, er jo ikke nødvendigvis pavens fortjeneste. Derfor kan de ikke begrunde Chamberlains udsagn: New evidence makes his heroism undeniable – ny viden gør, at man ikke kan benægte hans heroisme.

Det var planlagt, at akterne fra pave Pius XII's tid skulle gøres tilgængelige i 2015, men det er blevet udskudt på ubestemt tid på grund af mangel på økonomiske og personalemæssige ressourcer. Så indtil videre må vi nøjes med, hvad Vatikanet har udgivet i værket Actes et Document du Saint Siège relatifs à la seconde guerre mondiale, 1-11 (1965-1981), og hvad der i forskellige landes rigsarkiver ligger af materiale, stammende fra landenes ambassader ved Vatikanet, samt akterne fra pave Pius XI's tid (1922-1839). De sidste kan af gode grunde ikke kaste lys over Pius XII's holdning til Nazityskland og holocaust under krigen, men nok over hans syn på nazisme og jøder i 1920'erne og 1930'erne. Samtidig kan de sætte det, vi ved om Vatikanets politik under krigen, ind i et større historisk perspektiv. På basis af hvad Vatikanet har publiceret og akterne fra Pius XI's tid, er der ikke belæg for at betragte Pius XII som én, der kæmpede for at redde Europas jøder fra udslættelse. Seende sig selv som fredsmægler måtte han holde sig gode venner med alle de krigsførende lande (minus Sovjetunionen) og lukke øjnene for nazisternes rædselsgerninger. Og derved blev han den tavse pave.

Kaare Rübner Jørgensen er lektor emeritus, mag. art. i historie med speciale i Danmarks besættelse og Nazityskland, og dr. phil. på en afhandling om karmeliterbroderen Poul Helgesen og hans Skibykrønike.

Katolsk rientering

Nr. 3 • 3. marts 2017 • 43. årgang

Katolske nyheder fra ind- & udland

Pius XII og holocaust

I KO nummer 1 (20. januar 2017) læser man, at to fremtrædende engelske katolikker har fået BBC til at undskylde kritikken af pave Pius XII i en tv-udsendelse om paven og jøderne under Den anden Verdenskrig. Jeg har ikke set den pågældende udsendelse og kan derfor ikke tage stilling til, om undskyldningen er berettiget. Men at Pius XII personligt skulle have reddet 700.000, ja måske helt op til 800.000 jøder fra udryddelse, er en påstand grebet ud af luften uden noget som helst kildegrundlag. I dette tal indgår i øvrigt også redningen af de danske jøder i oktober 1943 – en handling, der vist næppe kan skyldes paven.

Selv om akterne fra Pius XII's pontifikat (1939-1958) endnu ikke er tilgængelige, foreligger der i de 11 bind, Vatikanet har offentliggjort om sine relationer til de krigsførende lande, så mange dokumenter, at konturerne af Vatikanets holdning til Nazityskland står rimeligt klart. Desuden har historikerne i 2000 fået adgang til akterne fra Pius XI's tid (1922-1939), hvorved det er blevet muligt at se denne holdning i en større sammenhæng.

Af de tilgængelige akter fremgår:

1. Vatikanet delte de europæiske diktaturers absolutte og totalitære ideologi. Således forbød Pius XI straks efter sin tiltrædelse katolske aviser at kritisere Mussolini, hvilket banede vej for hans magtovertagelse den 31. oktober 1922.

2. Vatikanet var fra starten ikke begejstret for den tyske nazisme.

Man anså den som en protestantisk bevægelse, men håbede at kunne komme i dialog med dens leder Adolf Hitler, for at han var født og opdraget som katolik havde ikke undgået Vatikanets opmærksomhed. Da det håb viste sig som en illusion, udsendte Pius XI i marts 1937 encyklikaen "Mit brennender Sorge". Af forarbejderne til denne fremgår, at for hver redaktion blev kritikken af Hitler-Tysklands jødepolitik mindre og mindre for til sidst helt at forsvinde. Den, der var drivkræften i heri, var statssekretær Pacelli (den senere Pius XII). Senere fjernede han omhyggeligt enhver kritisk bemærkning om nazisterne i Pius XI's taler, inden de blev trykt i "L'Osservatore Romano".

3. Vatikanet var gennemsyret af antisemitisme.

Pius XI var af den overbevisning, at jøderne havde etableret et hemmeligt netværk, bestående af dem selv, kommunister, socialister, liberale demokrater, ka-

pitalister, feminister og protestanter, med henblik på at tilintetgøre Europas kristne kultur.

Om Pius XII var enig heri er vel ikke klart; men at også han anså jøders politiske og samfundsmæssige indflydelse for samfundsnedbrydende er der næppe tvivl om, for det var indtil 1945 traditionel katolsk lære.

4. Vatikanet blev under krigen gang på gang anmodet om offentligt at kritisere nazisternes jødeudryddelse; men hver gang blev anmodningen afvist.

Det samme skete med den landflygtige polske kirkes primas, kardinal-ærkebiskop Hlonds bøn til Pius XII om at fordømme nazisternes massedrab på polakker.

5. Pius XII så sig selv om fredsmægler, hvorfor han stedse opfordrede Vestmagterne til at slutte fred med Hitlers Tyskland, så de i fællesskab kunne fortsætte krigen mod den egentlige ærkefjende Sovjetunionen.

At Tyskland i så fald ville kunne fortsætte sit terrorregime i de besatte lande og endnu flere jøder og polakker ville blive dræbt, tænkte han ikke på

Hvis Pius XII skulle have gjort en indsats for at redde jøder fra udryddelse, kan man spørge, hvorfor Vatikanet forbød biskopper at udstede falske dåbsattester til jøder, forbød klostre og kirkelige institutioner i Rom at skjule dem ved at iklæde dem ordensdragt, og hvorfor Pius XII i 1943 beordrede de jøder, der havde søgt tilflugt i Vatikanet, om at forlade det igen. I krigens sidste år var der også flere norditalienske biskopper, som opfordrede katolikker til at angive, hvor jøder skjulte sig til de tyske myndigheder – noget der er svært at forklare, hvis paven skulle have udsendt en hemmelig ordre om at hjælpe jøder på flugt, som det af visse forfattere er blevet hævdet.

At Pius XII og folkene omkring ham i Vatikanet lukkede øjnene for nazisternes myrderier og rædselsgerninger synes for mig hævet over enhver tvivl. Han har da heller aldrig efter krigen, hvor han kunne tale frit, udtalt sig derom, endsige beklaget dem.

Kaare Rübner Jørgensen, 2000 Frederiksberg